

MARIJANA PINTAR
Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb
marijana.pintar@lzmk.hr

DJELOVANJE JOSIPA VRHOVSKOG S POSEBNIM OSVRTOM NA VARAŽDINSKO RAZDOBLJE

JEDAN PRILOG UZ RAZGOVORE

Skladatelj, dirigent i pedagog Josip Vrhovski (Črečan kraj Čakovca, 20. II. 1902. – Zagreb, 19. IV. 1983.) pripadnik je generacije skladatelja koji su u razdoblju između dvaju svjetskih ratova izvorište svojega stvaralaštva tražili u narodom melosu i utrli tzv. novonacionalni glazbeni smjer u hrvatskoj glazbi. Budući da je osobito bio nadahnut glazbenim izričajem rodnoga Međimurja, bilo da se radi o obradbama ili poluizvornim skladbama, bilo izvornim skladbama nastalim pod utjecajem glazbenih značajki međimurskoga folklor, Lovro Županović ga svrstava u "Međimurski skladateljski krug XX. stoljeća", uz

Josipa Štolcera Slavenskog, Miroslava Magdalenića, Mirka Kolarića i Vinka Žganca. Skladatelj, dirigent i pedagog Josip Vrhovski (Črečan kraj Čakovca, 20. II. 1902. – Zagreb, 19. IV. 1983.) pripadnik je generacije skladatelja koji su u razdoblju između dvaju svjetskih ratova izvorište svojega stvaralaštva tražili u narodom melosu i utrli tzv. novonacionalni glazbeni smjer u hrvatskoj glazbi. Budući da je osobito bio nadahnut glazbenim izričajem rodnoga Međimurja, bilo da se radi o obradbama ili poluizvornim skladbama, bilo izvornim skladbama nastalim pod utjecajem glazbenih značajki međimurskoga folklor, Lovro Županović ga svrstava u "Međimurski skladateljski krug XX. stoljeća", uz Josipa Štolcera Slavenskog, Miroslava Magdalenića, Mirka Kola-

* Fotografija: preuzeto iz knjige Marijane Pintar: *Josip Vrhovski skladatelj, dirigent, pedagog*, 1997.

rića i Vinka Žganca. Kritičari između dvaju svjetskih ratova naglašavali su da je za skladateljski rukopis Vrhovskog karakterističan naglašeni lirizam te da se najbolje izražava u kratkim formama. Popis njegovih skladbi (tiskan u knjizi Marijane Pintar *Josip Vrhovski. Skladatelj, dirigent, pedagog*. Čakovec 1997) broji 416 djela, što uključuje izvorne skladbe i obradbe te djela pedagoškoga ili prigodnoga karaktera. Skladao je gotovo sve glazbene vrste (osim simfonije i koncerta), a najbrojniji i najznačajniji dio njegova opusa predstavljaju zborovi (245). Skupina svjetovnih obuhvaća 85 dječjih i ženskih, 49 muških i 56 mješovitih zborova, dok su crkvene vokalne skladbe zastupljene sa 49 zborova i 6 misa.

Od ostalih glazbenih vrsta skladao je nadalje 36 solo-popijevki, 63 instrumentalna djela za razne sastave, 20 vokalno-instrumentalnih djela (što uključuje i kantate *Zemaljska kuglo*, *Kantata o siromahu* i *Hasanaginica*), scensku glazbu, operu *Jana* (do danas neizvedena) te 18 zabavnoglazbenih skladbi.

Osnovnu školu Josip Vrhovski je pohađao u Macincu, gdje je pjevao je u crkvenom zboru koji je vodio župnik Ignacije Lipnjak. Zbor je bio na glasu po svojoj kvaliteti, a osim crkvenih skladbi njihov repertoar uključivao je i Žgančeve harmonizacije međimurskih narodnih popijevaka. Lipnjak je Vrhovskom dao prvu poduku u glazbi, a upravo činjenica da je njegov glazbeni odgoj započeo u zboru možda daje odgovor na pitanje zašto mu je kasnije kao skladatelju zbarski slog bio najbliži te zašto je imao zapaženih uspjeha kao zbarski dirigent. Za Vrhovskog se ponajprije može reći da je znalački pisao za te sastave te ih isto tako znalački vodio, podučavao i odgajao. Gimnaziju je završio u Varaždinu 1925. godine i potom na Muzičkoj akademiji u Zagrebu studirao kompoziciju u Franje Duga starijeg i Blagoja Berse u čijoj je klasi 1933. godine diplomirao. Dirigiranje je učio usporeno na Muzičkoj akademiji u klasi Frana Lhotke, a usavršavao se 1942. godine u Salzburgu, na ljetnom tečaju dirigiranja koji je vodio Clemens Krauss. Daljnje usavršavanje uslijedilo je u školskoj godini 1942/43. kada je na Hochschule für Musik u Berlinu studirao kompoziciju i dirigiranje. Od 1934. do 1940. godine Vrhovski je bio zaposlen kao profesor glazbe na Državnoj muškoj realnoj gimnaziji u Osijeku, a potom je do 1945. djelovao kao profesor na raznim srednjim školama u Zagrebu. Usporedno sa svojim zaposlenjima, u razdoblju do završetka II. svjetskoga rata, bio je aktivan kao dirigent više pjevačkih društava u Zagrebu. Najintenzivnije i najduže se posvetio Grafičkom pjevačkom društvu "Sloga" (1929-37) i Prvom hrvatskom katoličkom pjevačkom društvu "Branimir" (1931-41). Kritičari su nakon nastupa s tim društvima redovito visoko

ocjenjivali njegov dirigentski talent i sposobnosti te isticali evidentno dobro poznavanje zorskog izvođačkog tijela. Godine 1933. s "Branimirom" je u zagrebačkoj katedrali izveo svoju *Hrvatsku misu u h-molu*. Nakon te izvedbe Nikola Faller napisao je u kritici: „O zboru mogu kazati, da je vanredno discipliniran, dinamika izvrsna. O dirigentu, da je vrlo ozbiljan i valjan, postizava svojim mirom više nego oni koji se razmahuju na sve strane i svojim grimasama samo pjevače nepotrebno uzrujavaju“ (Koncertat hrvatskog katoličkog društva „Branimir“ u Katedrali 12. studenoga. *Jutarnji list*, XXII/1933, 7830, str. 7). *Hrvatsku misu u h-molu* praisvelo u Hrvatskom glazbenom zavodu 21. ožujka iste godine Hrvatsko pjevačko društvo „Kolo“ i Društveni orkestar Hrvatskog glazbenog zavoda pod ravnanjem Borisa Papandopula, nakon čega je više kritičara izrazilo svoje vrlo pohvalne kritike. Bio je to jedan od prvih vrhunaca njegove afirmacije kao skladatelja u tom razdoblju. Iako su sa zapaženim uspjehom u Zagrebu primjerice izvedene njegove skladbe *Suita za duhački oktet* (1929), *Naše Prošecije* za deklamaciju, mješoviti zbor i orkestar (1932), *Provi gudački kvartet* (1936), *Zar prolaznost je sve?* za sopran, bas i orkestar (1941), u tom se razdoblju posebno istaknuo kao zbarski skladatelj. Sa „Slogom“ i „Branimirom“ izvodio je pojedine vlastite skladbe, koje su redom dobivale pozitivne ocjene kritike (*Radnik*, *Žene idu na goste*, *Jedna majka vumrla*, *Pokotni nam jezuš*, *Da su cure*, *Čiča Time*, *Naricaljka*), a veliki broj zborova objavljen mu je u časopisima *Grlica*, *Proljeće* i *Sklad*. Taj skladateljski zamah naglo je prekinut nakon svršetka rata 1945. godine kada je, kao jedan od mnogih, bio kažnjen Zabranom javnoga izvođenja djela. Iako mu je Zabrana ubrzo bila ukinuta, svoj je skladateljski rad potisnuo u drugi plan te je, budući da mu mogućnost javnoga djelovanja nije mu bila sputana na drugim planovima, svoj stvaralački potencijal pretočio u aktivan i predan rad na širem području glazbene kulture.

U Varaždinu je Vrhovski djelovao od 1945. do 1951. godine i ostavio za sobom mnoge tragove u glazbenom životu grada.

Na Muzičkoj školi bio je zaposlen od listopada 1945. kao profesor teoretskih predmeta, a 30. kolovoza 1946. izabran je za ravnatelja škole i na toj funkciji ostao do 31. prosinca 1951. godine, kada se oprostio od nastavničkoga zbora da bi se zaposlio kao profesor na Muzičkoj školi u Splitu (mjesto ravnatelja preuzela je tada Josipa Šulek). Usporedno je neko vrijeme predavao i na varaždinskoj gimnaziji. Na Muzičkoj školi Vrhovski je već po svom dolasku osnovao i vodio dječji zbor nižih i viših razreda (Marijan Zuber preuzeo je zbor nižih razreda 1949. godine, a 1952., nakon odlaska Vrhovskog, i zbor

viših razreda). Uvidjevši potrebu za nadopunom pedagoške zbornice literaturе, upotpunio je repertoar ovoga zbora vlastitim skladbama (neki od dječjih zborova nastalih u tom razdoblju su: *Moj braco*, *Na petrovačkoj cesti*, *Kukavica*, *Mara i jabuka*, *Na izletu*, *Naša hižica*, *Naša trešnja*, *Pjesma mladosti*, *Tu za len*, *Falila se Jagica*, *Staro sito*, *Zu-zu-zu*). Nakon jednog od mnogobrojnih nastupa zbora na školskim produkcijama, kritičar Jerko Gržinić komentirao je: "Profesor Vrhovski i kao kompozitor i kao dirigent zbora dobro pogađa dječju psihu, pa su mu omladinske skladbe slikovite ilustracije i plemenita hrana dječjoj mašti" (Uspjela produkcija đaka Glazbene škole. *Varaždinske vijesti*, VI/1951, 263, str. 3). Kao ravnatelj zalagao se za podizanje kvalitete nastave, što je zabilježeno i u nekim novinskim osvrtima. Primjerice, pohvalan članak nakon jedne školske produkcije 1949. godine završava riječima: "Škola je to nastavnika Vrhovskog, upravitelja škole" (T.M., Osvrt na godišnje priredbe Muzičke škole. *Varaždinske vijesti*, V/1949, 172, str. 2), Jerko Gržinić je u gore citiranom članku iz 1951. napisao: "Nastup je pokazao vrlo ozbiljan rad naše škole", a neposredno prije odlaska iz Varaždina, u članku koji donosi pregled njegova djelovanja, istaknuto je da je Vrhovski "...kroz svoj sistem nastave, znatn o podigao muzički kvalitet učenika" (Četvrti simfonijski koncert Kazališnog orkestra. *Varaždinske vijesti*, VI/1951, 304, str. 3). Nadalje, nastojao je oko populariziranja glazbenoga školovanja među mladeži te je primjerice, na sjednici nastavnčkoga vijeća 21. VIII. 1947. saopćio da se treba "podvrgnuti muzikalnom ispitu 600 djece *Varteksovih* namještenika. U slučaju da zakaže organizacija tvornice, prišlo bi se muzikalnom ispitivanju đaka osnovnih škola te mladih učenika u privredi koji bi posljednji došli u obzir za orkestralne instrumente koji su se predviđali u novomu gradskom budžetu" (Krešimir Filić, *Glazbeni život Varaždina*. Varaždin 1972, str. 196). Zalagao se i da škola formalno dobije status srednje škole, a to se, zbog problema oko dobivanja prostorija, ostvarilo tek krajem 1952. godine. Njegove zasluge za općeniti napredak škole vidljive su i iz ovoga osvrta: "Kad je 1946. došao za direktora, škola je imala svega dvije prostorije, 50 učenika i tri nastavnice te tri klavira, a 1951. godine, ostavio je 15 prostorija, 250 učenika, 12 klavira, 2 harmonike, 10 violina, 1 čelo, 3 flaute, 4 klarineta, 2 oboe, 2 roga i 2 trube. Svakako, to nije učinio sam nego uz obilnu materijalnu pomoć narodne vlasti. Ipak su postignuti uspjesi, rezultat njegova upornog rada" (V.O., Koncert posvećen Josipu Vrhovskom. PD "Vatroslav Jagić" svom prvom dirigentu. *Varaždinske vijesti*, VIII/1953, 405, str. 3).

Usporedno sa radom u Muzičkoj školi, Vrhovski je u Varaždinu bio aktivan i kao zborovođa pjevačkih društava te kao dirigent orkestra i ravnatelj u kazalištu. Godine 1947. postao je prvim dirigentom tada osnovanoga Pjevačkoga društva "Vatroslav Jagić". Iako je zbog preopterećenosti drugim poslovima ubrzo morao napustiti tu dužnost (zbor je tada preuzeo Tomislav Miškulin), društvo je u prvim godinama djelovanja uvelo običaj da na svakom koncertu izvede barem jednu skladbu Josipa Vrhovskog, a 1953. godine, u povodu 50. rođendana skladatelja, priredilo je cjelovečernji koncert s njegovim djelima. Izvedene su zbarske skladbe *Tri djevojke*, *Zagorska suita*, *Već je zišlo sončece*, *Na petrovačkoj cesti*, *Naricaljka*, *Svatovska*, *Dil, dil duda*, i *Ajd vu kolo*, nastale u razdoblju između 1935. i 1953. godine, a u osvrtu na koncert Jerko Gržinčić izdvojio je *Naricaljku* kao jednu od najljepših i najboljih točaka programa. "Tu smo upravo osjetili plač, jecanje, očaj (prvi dio), zatim kao utjehu u narodnoj kantileni (cintorek), tihu rezignaciju, sućut. U pjesmi su zahvaćena ona najvažnija i najsuptilnija čuvstva." (Poslije koncerta PD "Vatroslav Jagić". Kompozitor našeg kraja. *Varaždinske vijesti*, VIII/1953, 406, str. 4). Od 1947. do 1949. vodio je zbor RKUD "Sloboda" s kojim je 1947. sudjelovao na pokrajinskoj pjevačkoj smotri i osvojio prvu nagradu izvedeći vlastite skladbe *Crveni dimnjaci* i *Tkanje*. U rodnom selu Črečan, Vrhovski je 1945. godine osnovao i do 1949. vodio Pjevačko društvo "Črečinčari", koje je već 1946. godine na Okružnom natjecanju u Varaždinu proglašeno najboljim zborom u regiji. S njima je pretežno izvodio vlastite obradbe i harmonizacije međimurski narodnih popijevki, a na vlastiti tekst je skladao himnu zbora, *Črečan selo*, s kojom su započinjali svaki svoj nastup.

U Varaždinu je 1947. godine imenovan dirigentom orkestra pri Narodnom kazalištu "August Cesarec", a proširivši kazališni orkestar s vojnim glazbenicima, Vrhovski je 1948. osnovao stalni ansambl. U svojim izvješćima nazivao ga je "Gradski orkestar", a iz koncertnih programa uviđa se da nije imao ustaljeni naziv (javlja se i kao varaždinski simfonijski orkestar, kazališni orkestar, orkestar Narodnog kazališta "August Cesarec"). S tim je orkestrom u kazalištu ravnao izvedbama opereta *Mam'zelle Nitouche* Florimonda Hervéa (1947), *Mala Floramye* Ive Tijardovića (1947), *Na zelenoj livadi* Járe Beneša (1948), *Moja sestra i ja* Ralpa Benatzkog (1950. i 1951) i *Ševa* Franza Lehára (1951). Nakon premijere potonje operete Jerko Gržinčić je u osvrtu napisao: "Orkestar je bio uigran. Prof. J. Vrhovski je uložio mnogo truda i stvorio je orkestar, koji je zbilja pratilac i tumač pozorišnog zbivanja." (Osvrt na izvedbu Leharove "Ševe". *Varaždinske vijesti*, VI/1951, 273, str. 3). Funkcija dirigenta kazališnoga

orkestra potaknula ga je i na skladanje scenske glazbe za predstave *Kako hoćete* Williama Shakespearea (1949), *Vitez čudesa* Lopea de Vega (1950) i *Celjski grofovi* Bratka Krefta (1951). S "Gradskim orkestrom" je održao niz nastupa izvan kazališta te do kraja 1951. godine priredio četiri simfonijska koncerta na kojima su bila izvedena orkestralna i koncertantna djela skladatelja iz razdoblja pretklasičke, klasičke i romantizma (Carl Philipp Emanuel Bach, Wolfgang Amadeus Mozart, Petar Iljič Čajkovski, Antonin Dvořák, Georges Bizet, Edward Grieg, Hector Berlioz), a na koncertu 4. travnja 1951. godine, pored *Scherza* iz I. simfonije Miroslava Magdalenića, ravnao je i praizvedbom vlastite skladbe *Predigra i fuga* za orkestar. Jerko Gržinčić je u osvrtu napisao da ona djeluje snažno i uvjerljivo te da je "po dinamičkoj crti, koja u fugi s razigravanjem teme sve više raste i postizava na kraju vrhunac – ova skladba vrlo uspješno djelo našeg majstora." (Koncert našeg simfonijskog orkestra. *Varaždinske vijesti*, VI/1951, 267, str. 3). U istom je osvrtu Gržinčić zabilježio: "Rijetki su gradovi u Hrvatskoj, koji imaju svoje vlastite simfonijske orkestre, jer takav orkestar treba najmanje oko 30 ljudi, majstora svoga instrumenta. Varaždin je upornom borbom uspio stvoriti vlastiti simfonijski orkestar. Naši građani treba da budu ponosni na ovu činjenicu i svestrano da podupru ovaj vrijedni kolektiv."

Vrhovski je 1948.-49. bio i ravnatelj Narodnoga kazališta "August Cesa-rec" te je u toj funkciji pokrenuo temeljitu obnovu kazališne zgrade, posebice koncertne dvorane koja je svečano otvorena 20. prosinca 1951. godine koncertom kazališnoga orkestra uz gostovanje Nade Putar i Josipa Klime. Uoči otvorenja, u *Varaždinskim vijestima* izašao je nepotpisani članak sa ovim podacima: "Uz koncertnu dvoranu završeno je i stubište i predvorje kazališne zgrade. U renesansnoj koncertnoj dvorani veličine 18 x 12 metara sa 300 sjedišta, pojačana je stropna konstrukcija, uvedeno centralno grijanje, podignut novi podijum, umetnuti novi parketi, obnovljeni prozori, izvedeni dekorativno-slikarski pokrivački radovi i tako dalje. Autor projekta je arhitekt ing. Josip [Aleksandar!] Freudenberg iz Zagreba, a podijum je napravljen po nacrtu akademskog slikara Pavla Vojkovića (Pred dovršenjem popravka prve polovica kazališne zgrade. *Varaždinske vijesti*, VI/1951, 301, str. 3).

Vrhovski je 29. prosinca 1951. održao oproštajni koncert sa kazališnim/gradskim orkestrom u novoj koncertnoj dvorani, a nepotpisani autor članka u *Varaždinskim vijestima* je tom prigodom napisao: "Nakon petogodišnjeg plodnog i uspješnog rada u ovom orkestru prof. Vrhovski nedavno je odlučio da napusti Varaždin i ode u Split kao ravnatelj opere. Za muzički život Va-

raždina odlazak prof. Vrhovskog predstavlja značajan gubitak, jer je on na tom polju mnogo učinio." (Četvrti simfonijski koncert Kazališnog orkestra. Dirigent profesor Vrhovski oprostio se s varaždinskom publikom. *Varaždinske vijesti*, VI/1951, 304, str. 3).

Nakon intenzivnoga varaždinskoga razdoblja, Vrhovski je 1952.-53. djelovao u Splitu u svojstvu dirigenta u HNK i profesora na Muzičkoj školi, gdje je osnovao i vodio ženski zbor i učenički orkestar. Posljednjih deset godina svoga službovanja, od 1953. do 1963. godine, proveo je u Karlovcu, gdje se slično kao i u Varaždinu aktivirao na više područja i ostavio traga u kulturnom životu toga grada. Kao ravnatelj Muzičke škole zalagao se za visoku razinu nastave, postigao je da škola bude promaknuta iz statusa niže u status srednje škole, a pišući odgojne članke u *Karlovačkom tjedniku*, objašnjavao je roditeljima sustav i značenje glazbenoga školovanja te time poticao njegovu popularizaciju. Predavao je teoretske predmete i bio na glasu kao vrstan pedagog čiji učenici redovito uspješno polažu prijemne ispite na Muzičkoj akademiji. Na školi je ujedno osnovao i vodio učenički zbor i orkestar. U Karlovcu je usporedno dirigirao „Gradskim simfonijskim orkestrom“ priređujući mnogobrojne koncerte i ravnajući izvedbama baletnih predstava u Karlovačkom kazalištu. Nakon umirovljenja 1963. godine odlazi u Zagreb, gdje do kraja života sklada, privatno podučava i objavljuje priručnike za početnike na glasoviru, violini i harmonici.

Pred kraj života je kao skladatelj doživio priznanje uvrštavanjem u nekoliko stranih publikacija koje objedinjuju podatke o važnim i uspješnim ljudima iz cijeloga svijeta. International Biographical Centre iz Cambridgea uvrstio je biografske podatke o njemu u dva svoja izdanja: *International Who's Who in Music and Musicians' Directory* (svezak 8, 1976; svezak 9, 1980) i *Men of Achievement* (7. i 8. izdanje). Još jedno priznanje za njegov skladateljski rad bilo je uvrštavanje najznačajnijih skladbi, po vlastitom izboru, u *Bibliothèque Internationale de Musique Contemporaine (B.I.M.C.)* iz Pariza, u njihovu podružnicu u Kamniku (1976).

Za svoj cjelokupni rad Vrhovski je dobitnik nekoliko priznanja i nagrada: *Ordena rada III R* Prezidijuma Narodne Skupštine FNRJ (1952), *Decembarske nagrade* koju dodjeljuje Zajednica kulturno-prosvjetnih organizacija Karlovac (1964), *Nagrade Ivan Filipović* za unapređivanje pedagoške teorije i prakse (1976) te *Priznanja u povodu 150 godišnjice Muzičke škole Varaždin* za doprinos razvoju glazbenog stvaralaštva i muzičke kulture (1977).